

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА І ПСИХОЛОГІЇ
Кафедра кримінального права та кримінології**

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

КРИМІНОЛОГІЯ

Статус дисципліни: обов'язкова
Рівень вищої освіти: перший
Ступінь вищої освіти: бакалавр
Галузь знань: (08) «Право»
Спеціальність (081) «Право»
Освітня програма: Право
Форми здобуття вищої освіти: денна та заочна
Мова викладання: українська
Форма підсумкового контролю: залік



Київ – 2024 рік

УДК 343.9

Розробник:

Василь ШАКУН, професор кафедри кримінального права та кримінології Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік НАПН України.

Рецензенти: **Роман МОВЧАН** – доктор юридичних наук, професор, професор конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького національного університету імені Василя Стуса;
Олена ТИХОНОВА – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри економічної безпеки та приватного права Національної академії внутрішніх справ

Обговорено та схвалено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 24.09.2024, протокол № 21/2-5

Гарант освітньої програми: **Альона ЛУКАШЕНКО**, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО НАВЧАЛЬНУ ДИСЦИПЛІНУ

Предметом кримінології є дослідження закономірностей, законів, принципів, властивостей, проявів розвитку суспільних відносин, складовими яких є суспільні явища, пов'язані зі злочинністю та іншими правопорушеннями, причинами й умовами виникнення злочинності, місцем і роллю особи злочинця в системі суспільних відносин, а також із вирішенням завдань щодо запобігання (профілактики) правопорушень; ці явища певною мірою вивчені, але належать до подальшого дослідження.

Предмет кримінології характеризує загальний зміст науки кримінології, визначає напрями та завдання наукового дослідження. У процесі розвитку кримінології сформувався предмет, до якого входять основні та додаткові елементи. Основні: злочинність як суспільно небезпечне соціально-правове явище, причини й умови злочинності; особа злочинця; запобігання злочинності як явища та її профілактика. Додаткові: проблема поведінки потерпілого; прогнозування злочинності та планування заходів протидії їй; кримінальна статистика, яка є основою аналізу стану злочинності у суспільстві; методика аналізу злочинності; низка супутніх злочинності, негативних явищ, які у кримінології називаються «фоновими»; проблема суїцидальної поведінки (кримінологічний аспект самогубства); аналіз історії самої науки кримінології, розвиток кримінологічних досліджень в інших державах, аналіз зарубіжних теорій злочинності.

Міждисциплінарні зв'язки: кримінальне право, кримінальний процес, кримінально-виконавче право, криміналістика, адміністративне право, оперативно-розшукова діяльність, конституційне право.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. **Метою** викладання навчальної дисципліни «Кримінологія» є: формування у здобувачів вищої освіти науково-обґрунтованих уявлень про сучасний стан злочинності в Україні та світі, її кількісно-якісні показники, кримінологічні риси особи злочинця і потерпілого, негативні явища і процеси, які її обумовлюють; у виробленні наукових і практичних рекомендацій, положень та висновків щодо підвищення ефективності запобігання злочинності.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Кримінологія» є: 1) надання здобувачам вищої освіти можливостей ознайомлення на лекціях з новітніми науковими та методичними досягненнями в сфері кримінології; 2) створення оптимальних організаційних і методичних умов для самостійного вивчення курсу; 3) закріплення на семінарських заняттях знань про основні теоретичні положення кримінології; 4) розвиток на практичних заняттях навичок проведення запобігання злочинності тощо.

Пререквізити:

філософія права, теорія держави та права, конституційне право, цивільне право, цивільний процес, адміністративне право, адміністративний процес, міжнародне право, судові та правоохоронні органи України, кримінальне право, кримінологія, кримінальний процес, фінансове право, трудове право.

Постреквізити:

криміналістика, кримінально-виконавче право, кримінально-правова кваліфікація, досудове розслідування, особливі порядки кримінального провадження.

Компетентності відповідно до першого (бакалаврський) рівня вищої освіти зі спеціальності 081 «Право»

Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі у галузі правничої діяльності.
Загальні компетентності	<p>ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.</p> <p>ЗК 2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.</p> <p>ЗК 3. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.</p> <p>ЗК 7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.</p> <p>ЗК 11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.</p>
Спеціальні компетентності	<p>СК 2. Здатність аналізувати ретроспективи розвитку правових явищ та процесів у контексті їх впливу на сучасну правову систему.</p> <p>СК 3. Цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи.</p> <p>СК 8. Здатність застосовувати правові принципи та доктрини.</p> <p>СК 11. Здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти.</p> <p>СК 13. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ.</p>

Здобувачі вищої освіти першого (бакалаврського) рівня зі спеціальності 081 «Право» повинні продемонструвати такі результати навчання:

РН 1 Визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин.

РН 3 Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.

РН 5 Давати короткий правовий висновок щодо окремих фактичних обставин з достатньою обґрунтованістю.

РН 6 Оцінювати недоліки і переваги певних правових аргументів, аналізуючи відому проблему.

РН 7 Складати та узгоджувати план власного прикладного дослідження і самостійно збирати матеріали за визначеними джерелами.

РН 14. Використовувати статистичну інформацію, отриману з першоджерел та вторинних джерел для правничої діяльності.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі вищої освіти повинні:

знати:

- основні поняття, що формують сучасну термінологію науки кримінології;
- історію кримінології;
- коло проблем, досліджуваних в рамках предмета кримінології як науки;
- сучасний стан та перспективи розвитку кримінологічних галузей;
- сучасні уявлення про злочинність як соціальної дійсності, її детермінанти і межі можливого впливу на злочинність;
- основні світові тенденції розвитку злочинності;
- загальносоціальні та інші чинники злочинності;
- характеристику основних елементів, що утворюють систему запобігання злочинності;
- сутність зміст і основні форми діяльності правоохоронних органів у здійсненні профілактичної діяльності;
- особливості застосування заходів профілактичного характеру щодо окремих видів і груп кримінальних правопорушень;
- прийоми і методи профілактичного впливу на правопорушників;
- світову практику впливу на злочинність;
- основи соціологічних і статистичних методів проведення кримінологічних досліджень.

вміти:

- розраховувати коефіцієнти злочинності при заданих даних, показники її динаміки та структури;

- аналізувати і порівнювати вітчизняні та зарубіжні теорії причин злочинності, застосовувати отримані знання про комплекс криміногенних детермінант при вивченні окремих видів і груп кримінальних правопорушень;
- аналізувати національні та міжнародно-правові акти, що регулюють діяльність державних органів щодо профілактики злочинності;
- орієнтуватися у масштабних деструктивних політико-економічних процесах, властивих сучасному суспільству, і мають безпосереднє кримінологічне значення;
- правильно «читати» кримінальну статистику і грамотно оцінювати кримінологічну ситуацію в країні, регіоні, на місцевому рівні;
- правильно використовувати в юридичній практиці прийоми і методи профілактичного впливу на окремі види і групи кримінальних правопорушень, конкретних правопорушників;
- оволодіти необхідними прийомами прогнозування злочинності, зокрема й індивідуальної кримінальної протиправної поведінки, та планування профілактичної роботи;
- організувати і проводити кримінологічні дослідження на окремому об'єкті території, що обслуговується;
- розробляти і реалізовувати різні заходи запобігання кримінальним правопорушенням;
- організувати профілактику злочинності та окремих її видів спільно з державними органами влади та місцевого самоврядування, службовими особами, працівниками освітніх закладів.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Поняття, предмет, методи і система кримінології.

Поняття кримінології та її предмет: злочинність, її причини й умови, особа злочинця і потерпілого, запобігання злочинності (загальна характеристика).

Мета, завдання та функції кримінології. Теоретична і практична цінність кримінології у системі запобігання і протидії злочинності.

Місце кримінології в системі наукових знань. Співвідношення кримінології з філософією, соціологією, економікою, генетикою, наукою управління. Співвідношення кримінології з правовими науками: кримінальним, кримінальним процесуальним, кримінально-виконавчим, адміністративним, конституційним, міжнародним правом та іншими правовими науками.

Система кримінології як навчальної дисципліни. Загальна та Особлива частини кримінології, їх поняття і зміст. Кримінологічна класифікація кримінальних правопорушень як основа побудови Особливої частини кримінології.

Тема 2. Злочинність і її основні характеристики.

Поняття злочинності та її види. Зовнішні і внутрішні характеристики злочинності як соціально-правового явища, її відмінні риси та ознаки.

Основні кількісно-якісні показники злочинності: стан, рівень, ціна, динаміка, структура, характер, географія. Їх поняття та визначення. Соціальні та правові явища, які впливають на рівень та динаміку злочинності.

Поняття, види, рівні, негативні наслідки латентної злочинності. Засоби її виявлення.

Характеристика сучасної злочинності у світі та в Україні, основні її тенденції.

Тема 3. Кримінологічне вчення про особу злочинця. Причини та умови злочинності.

Поняття особи злочинця та межі її вивчення у кримінології. Характеристика основних підходів проблеми особи злочинця сучасних кримінологів.

Соціально-демографічні, кримінально-правові, особистісно-рольові, морально-психологічні, біофізіологічні елементи структури особи злочинця.

Роль соціального та біологічного у формуванні особи злочинця, їх співвідношення. Процес становлення особистості злочинця, зокрема вплив виховання, оточуючого середовища, психічних аномалій на формування антисоціальної спрямованості та кримінальної мотивації.

Класифікація і типологія злочинців за різними критеріями, наприклад, антисуспільною спрямованістю особистості, ступенем її глибини і стійкості.

Наукове та практичне значення вивчення особи злочинця. Критичний аналіз основних зарубіжних та вітчизняних концепцій щодо особи злочинця.

Механізм індивідуальної кримінальної протиправної поведінки. Вплив різних факторів на формування кримінальної протиправної мотивації у особи.

Поняття причин і умов злочинності, кримінологічної детермінації та їх сутність. Види зав'язків (причинно-наслідковий, обумовлений тощо). Взаємозв'язок злочинності з різними соціальними явищами та процесами. Класифікація детермінантів злочинності, критерії класифікації (за механізмом впливу на злочинність, за рівнем, змістом, природою та ін.). Детермінанти злочинності: економічні, соціальні, суспільно-психологічні, політичні, організаційно-управлінські та інші соціальні явища і процеси. Теоретичні проблеми детермінації сучасної злочинності в Україні.

Тема 4. Теорія запобігання злочинності.

Поняття запобігання злочинності, його види (рівні). Загальносоціальне, спеціально-кримінологічне запобігання злочинності.

Профілактика кримінальних правопорушень як основний засіб запобігання злочинності. Основні цілі, завдання, функції та принципи профілактики кримінальних правопорушень. Рівні профілактики кримінальних правопорушень: загальносоціальний, спеціально-кримінологічний, індивідуальний.

Об'єкти профілактики кримінальних правопорушень (запобігання злочинності) та їх основні властивості (криміногенність, динамічність, латентність та ін.).

Суб'єкти профілактики кримінальних правопорушень (запобігання злочинності). Види суб'єктів профілактики: за місцем у державній системі, за завданнями, компетенцією, змістом запобіжної діяльності.

Основні вимоги до профілактичних заходів. Класифікація профілактичних заходів та їх загальна характеристика. Методи профілактичного впливу, їх класифікація. Форми профілактики кримінальних правопорушень.

Правове, наукове, інформаційне та інше ресурсне забезпечення запобігання злочинності. Координація запобіжної діяльності. Кримінологічна політика. Комплексні програми запобігання злочинності в Україні, їх характеристика і значення.

Запобігання злочинності органами місцевого самоврядування. Основні напрями запобіжної діяльності правоохоронних органів. Роль трудових колективів, громадськості і громадян у запобіганні кримінальним правопорушенням.

Тема 5. Кримінологічне вчення про жертву кримінального правопорушення. Кримінологічний підхід до вивчення механізму суїцидальної поведінки.

Поняття віктимології, теоретичні питання її виникнення. Становлення віктимології як науки. Основні праці Ганса фон Гентінга та Бельжаміна Мендельсона.

Цілі, завдання і предмет віктимології. Поняття віктимності, віктимізації, віктимної ситуації, віктимологічної детермінації. Жертва кримінального правопорушення, її «вина», відшкодування збитків. Зв'язок «злочинець-жертва» як співвідношення, ситуація, становище.

Поняття особи потерпілого згідно з положеннями ст.55 Кримінального процесуального кодексу України та її кримінологічне значення. Поняття жертви кримінального правопорушення та її співвідношення з потерпілим.

Класифікація та типологія жертв кримінальних правопорушень, різні підходи до них: кримінально-правовий, комплексний, за Д.Рівманом. Типові обставини, за яких працівники правоохоронних органів стають жертвою кримінального правопорушення.

Поняття, мета, цілі, завдання, принципи віктимологічної профілактики. Рівні, методи і форми віктимологічної профілактики. Її об'єкти і суб'єкти.

Кримінологічний підхід до вивчення механізму суїцидальної поведінки. Поняття явища «самогубство» та його законодавча дефініція. Система сучасних детермінант доведення до самогубства. Латентність та способи протидії факторам кримінального правопорушення «доведення до самогубства».

Тема 6. Прогнозування та планування заходів протидії злочинності.

Поняття, мета, завдання і види кримінологічного прогнозування. Методи кримінологічного прогнозування: моделювання, екстраполяції та експертних оцінок. Прогнозування кримінальної протиправної поведінки.

Поняття, завдання і види кримінологічного планування. Органи з планування заходів запобігання та протидії злочинності. Види планів та форма контролю за їх виконанням. Особливості кримінологічного планування на окремому об'єкті та регіоні. Програмування заходів протидії злочинності.

Використання кримінологічних прогнозів при плануванні заходів запобігання та протидії злочинності на загальнодержавному і локальному рівнях.

Загальнодержавні та регіональні цільові програми протидії злочинності.

Тема 7. Фонові злочинності явища та засоби протидії їм.

Поняття та сутність фонових злочинності явищ. З'ясування дефініцій окремих фонових злочинності явищ, зокрема: пияцтво, алкоголізм, наркоманія, токсикоманія, проституція, СНІД, ігроманія, бродяжництво, жебрацтво, нелегальна міграція, расизм, ксенофобія, сепаратизм тощо.

Соціальні та медичні аспекти фонових злочинності явищ. Кримінально-правова оцінка фонових злочинності явищ. Кримінологічна характеристика фонових явищ та їх вплив на злочинність.

Особливості кримінологічної характеристики осіб, які зловживають алкоголем та наркотиками, хворих на СНІД та задіяних у проституції.

Причини та умови виникнення та існування фонових злочинності явищ на сучасному етапі розвитку суспільства.

Основні напрями запобігання фоновим злочинності явищам. Правова основа їх здійснення. Роль Національної поліції у профілактиці фоновим злочинності явищам.

Тема 8. Організація і методика кримінологічних досліджень.

Поняття кримінологічного дослідження, його цілі, завдання, об'єкти і суб'єкти.

Кримінологічна інформація: поняття, джерела, основні вимоги, що висуваються до неї. Методи пізнання джерел інформації.

Організація вивчення злочинності. Програма і робочі етапи кримінологічного дослідження.

Збирання первинної інформації. Методи: документування, анкетування, інтерв'ювання, експерименту, моделювання.

Обробка і аналіз зібраних матеріалів. Методи: зведення, групування, узагальнених показників, аналізу, синтезу, індукції і дедукції.

Інтерпретація результатів дослідження. Теоретична і практична інтерпретація, її методи: експертних оцінок, експерименту та інші.

Тема 9. Зарубіжні концепції причин злочинності.

Характеристика рівня, динаміки і структури злочинності в зарубіжних країнах. Основні показники, характер і тенденції злочинності у розвинених країнах: США, Великобританії, Франції, Німеччині, Японії.

Характеристика причин злочинності в зарубіжних країнах та їх особливості. Історичні аспекти зарубіжних концепцій причин злочинності.

Природа та закономірності причин злочинності та їх пояснення в зарубіжній кримінології. Біологічний напрям пояснення причин злочинності. Біологічні та біосоціальні теорії, та їх представники. Соціологічний напрям пояснення причин злочинності. Історія розвитку указаних напрямів. Соціологічні школи зарубіжної кримінології.

Тема 10. Кримінологічна характеристика та запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються дітьми.

Поняття дитячої злочинності, її сучасний стан, рівень, структура, динаміка, характер, географія. Особливості кримінальних правопорушень,

вчинених цією категорією осіб. Групова злочинність дітей. Неформальні молодіжні угруповання з антисуспільною спрямованістю.

Характеристика особи дитини-злочинця. Особливості мотивації кримінальних правопорушень, що вчиняються дітьми. Класифікація дітей злочинців. Кримінальні правопорушення дітей з психічними аномаліями.

Причини і умови дитячої злочинності. Несприятливі фактори сімейного, навчального та виробничого виховання. Криміногенні фактори побутового оточення та сфери дозвілля. Недоліки у діяльності правоохоронних органів щодо запобігання дитячої злочинності. Роль умов життя і виховання, неформальних об'єднань, антисуспільної поведінки дорослих, дозвільних груп, а також засобів масової інформації у механізмі окремого кримінального правопорушення, вчиненого дитиною.

Напрями запобігання дитячій злочинності. Основні засоби профілактики кримінальних правопорушень, що вчиняються дітьми. Система державних органів, громадських формувань, трудових колективів, що беруть участь у профілактиці дитячої злочинності. Проблеми впровадження ювенальної юстиції в Україні.

Роль правоохоронних органів у профілактиці кримінальних правопорушень, що вчиняються дітьми.

Тема 11. Кримінологічна характеристика та запобігання корупційній злочинності.

Поняття корупції, корупційної злочинності, корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією. Класифікація кримінальних правопорушень, що складають корупційну злочинність.

Кримінологічна характеристика корупційної злочинності. Найбільш корумповані сфери. Особливості кримінологічної характеристики осіб, що вчиняють корупційні кримінальні правопорушення.

Причини і умови корупційної злочинності. Організаційно-управлінські та правові фактори корупційної злочинності в Україні. Недоліки у діяльності правоохоронних органів щодо запобігання і протидії корупційної злочинності. Роль засобів масової інформації у механізмі окремого корупційного кримінального правопорушення.

Напрями запобігання корупційній злочинності. Основні засоби профілактики корупційних кримінальних правопорушень. Система державних органів, громадських формувань, трудових колективів, що беруть участь у профілактиці корупційної злочинності. Проблеми діяльності спеціальних суб'єктів, що здійснюють заходи із запобігання та протидії корупційній злочинності. Роль Національної поліції у профілактиці корупційних кримінальних правопорушень. Особливості участі громадськості у запобіганні і протидії корупційної злочинності.

Тема 12. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Поняття незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Класифікація кримінальних правопорушень, що складають злочинність у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Поняття наркобізнесу, наркополітики, наркоситуації. Мета, завдання та принципи наркополітики. Стратегічна парадигма державної політики щодо наркотиків. Суб'єкти формування і реалізації наркополітики.

Кримінологічна характеристика злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Особливості кримінологічної характеристики осіб, що вчинять кримінальні правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Причини і умови злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Стигматизація та неналежне забезпечення захисту прав осіб, хворих на наркоманію, як один з основних чинників кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Недоліки у діяльності правоохоронних органів щодо запобігання і протидії злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Роль засобів масової інформації у механізмі окремого кримінального правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Заходи профілактики наркозалежності та запобігання незаконному вживанню наркотиків. Удосконалення системи контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Правове регулювання, основні напрями і засоби запобігання злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Заходи запобіжної діяльності правоохоронних органів у протидії злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Консультативна допомога кафедри

Очні консультації: з 10.00 до 16.30 відповідно до графіка чергувань науково-педагогічних працівників кафедри.

Online-консультації: за допомогою месенджерів і платформи Zoom, Пн-Пт з 8:00 до 16:30.